

Manifest de Vallbona: una proposta d'ús de l'aigua per al segle XXI.

Convertir un projecte hidràulic (canal Segarra-Garrigues) en un projecte territorial

Ignasi Aldomà Buixadé¹

Universitat de Lleida

Pocs saben que el canal Segarra-Garrigues i les obres de transformació en regadiu que l'acompanyen representen avui dia la segona inversió pública més important de Catalunya. Malgrat l'enorme inversió que s'està fent, aquesta obra, que ha d'abastar unes 70.000 ha a les comarques de Lleida, ha estat concebuda a imatge de les grans obres hidràuliques del segle XIX i XX, i planteja molts dubtes sobre la incidència econòmica real que tindrà. Des del mateix territori, l'anomenat Manifest de Vallbona posa sobre la taula des del 2004 un nou tipus de canal que respongui a les necessitats reals de desenvolupament del territori i a les sensibilitats de la nova cultura de l'aigua.

1. L'article resumeix i desenvolupa alhora el contingut de treballs anteriors, exposats en diferents articles i presentacions, en particular: Ignasi Aldomà, "Per un canal Segarra-Garrigues per al segle XIX. Convertir un projecte hidràulic en un projecte territorial", a *Treballs de la societat Catalana de Geografia*, número 63, 2007, pàgines 7-38.

1

Precedents històrics i context territorial del canal Segarra-Garrigues

Qualsevol gran projecte hidràulic i, particularment, un gran projecte de regadiu té una llarga història al darrere, una història de reivindicacions locals, negociacions, propostes i projectes institucionals, actuacions iniciades i fracassades que dona per omplir un bon nombre de pàgines històriques. El canal Segarra-Garrigues i els regadius que l'acompanyen no es queden enrere en aquest sentit. Sense entrar, ni de bon tros, en els detalls d'aquesta llarga història, resulta il·lustratiu revisar algunes dades que ajuden a entendre el projecte en curs d'execució i les seves vicissituds (i consecucions) actuals i futures.

D'entrada i per situar el projecte en el seu marc històric, cal remarcar que el nom de canal Segarra-Garrigues resulta del tot enganyós; perquè no és el nom que ha estat utilitzat històricament o perquè el projecte tampoc afecta ben bé el territori conegut com la Segar-

ra o com les Garrigues, sobretot pel que fa a la Segarra. Dit això, la reivindicació del canal Segarra-Garrigues pot ser considerada tan vella com la reivindicació del canal d'Urgell, perquè el projecte té a veure històricament, sobretot, amb el que es coneix com Urgell. De fet, el traçat del canal actual coincideix en bona part amb els primers projectes de canal d'Urgell del segle XVIII i primeries del XIX, particularment amb el de l'arquitecte Tomàs Soler i Ferrer, les obres del qual s'arribaren a iniciar el 1817 i després s'abandonaren.

La construcció del canal principal d'Urgell entre els anys 1959 i 1962 es feu finalment uns 75 metres per davall de la cota inicialment prevista, de manera que una població que havia estat el puntal de la reivindicació del canal d'Urgell, com era Tàrrega, quedaria al marge dels regadius del canal d'Urgell, i a partir d'aquí continuaria la seva reivindicació històrica. De fet, cal dir que l'antiga traça del canal continua present en els plànols i propostes posteriors d'extensió i millora dels regadius de l'Urgell, ara amb el nom de Canal Superior. Aquest Canal Superior d'Urgell es manté, de fet, en l'univers mental del regadiu dels canals d'Urgell i apareix en diferents projectes i cartografies del segle XX.

Amb la creació de la Confederació de l'Ebre l'any 1926 es concreten els primers plans de regulació del Segre per solucionar l'escassetat d'aigua que pateix el canal d'Urgell i es planteja un Canal Superior a llevant del canal principal i paral·lel a la seva traça, al mateix temps que es proposa la derivació al sud del canal d'Urgell per regar les terres de les Garrigues. Es posen així sobre la taula dos grans projectes de regadiu diferenciats, però vinculats al canal o canals d'Urgell, i situats al marge esquerre del Segre; són els dos grans projectes que acabaran confluint en el projecte més recent del canal Segarra-Garrigues, aquell que avui s'està executant.

En ple franquisme el Pla d'aprofitament total del riu Segre per als regs de la Segarra i les Garrigues de 1957 de l'enginyer Antonio López Bustos reprenia les idees anteriors. Casualment, en comptes del Canal Superior apareixia el nom de canal de la Segarra, que més tard es mantindrà en el projecte del canal Segarra-Garrigues, un nom que indueix a una certa confusió, perquè el territori de la comarca de la Segarra afectat és molt

reduït i el regadiu previst continua incidint bàsicament en l'Urgell.

El que prendrà forma inicialment, però, serà la proposta sud, el canal de les Garrigues Baixes, a través d'un projecte signat per l'enginyer Carlos Valmaña que és sotmès a informació pública l'any 1958. Per mitjà de recursos presentats per les companyies elèctriques i, en particular, per la Comunitat General de Regants dels Canals d'Urgell la realització del canal s'anirà endarrerint. Després, malgrat les resolucions favorables als interessos de la Comunitat del Canal de les Garrigues Baixes, creada a aquest efecte, l'obra no s'acaba fent.²

Amb els anys es produeix una novetat decisiva, la construcció de l'embassament de Rialb (402 hm³) entre 1992 i 1999, el qual permet cobrir les demandes complementàries que es plantejaven des dels regadius històrics de l'Urgell i sembla obrir definitivament les portes a la construcció del nou canal. Just després que el canal Segarra-Garrigues fos declarat d'utilitat pública per la Llei 40/1994, de pressupostos, i inclòs en el Pla hidrològic de la conca de l'Ebre (aprovat pel Reial decret 1664/1998) el 27 de setembre de 1999 arriba una altra fita important, la signatura del Protocol general de col·laboració entre el Ministeri de Medi Ambient i la Generalitat de Catalunya, que estableix les responsabilitats de la gestió i el finançament de les obres del canal Segarra-Garrigues per part de les dues administracions.

La primera obra realitzada és la de l'estació d'impulsió i connexió amb el canal feta per l'Estat a través de l'empresa Casega. Posteriorment, les incògnites del finançament provoquen una aturada de l'obra que se supera amb l'aval per part de la Generalitat de Catalunya de les quantitats que havien d'aportar els regants a l'Administració central. El conveni signat entre la Generalitat de Catalunya i Casega (Ministeri de Medi Ambient) l'11 d'octubre de 2006 desencalla finalment la realització de les obres que ha d'executar l'Administració central, alhora que aporta canvis substancials

2. Entre els diversos episodis es pot esmentar la darrera resolució de la Direcció General d'Obres Hidràuliques de juliol de 1973 (BOPL de 10 de juliol de 1973), que reconeixia un cabal màxim de 4,614 m³/s que calia bombejar del canal d'Urgell per la Comunitat de Regants entre els mesos d'octubre i març per al reg de 8.945 hectàrees.

Quadre 1

Característiques generals de l'obra del canal Segarra-Garrigues

D'acord amb els convenis o protocols subscrits i les actuacions i projectes que hi ha en marxa, el canal Segarra-Garrigues comprèn una part a càrrec de l'Estat, que l'executa a través de l'empresa CASEGA, i que inclou les infraestructures anomenades "Obres de regulació i transport", que són:

- L'estació de bombament de Rialb, ja executada (febrer de 2005) i que permet pujar l'aigua des de la meitat de la presa fins a la sortida del canal.
- Els 84,7 km de canal principal, que surt de la cota 416,5 m i acaba a la cota 383,7 m per vessar a l'embassament de l'Albagés.
- L'embassament de l'Albagés, d'uns 80 hm³, que se situa sobre el riu Set, més amunt de l'Albagés.
- El Protocol signat entre el Ministeri i la Generalitat inclou també la connexió al canal d'enllaç amb el canal d'Urgell, del qual no es parla amb posterioritat.

La Generalitat de Catalunya té al seu càrrec i executa a través de l'empresa pública REGSEGA les infraestructures següents:

- Obres de la xarxa de distribució, que ha de portar l'aigua des de les diferents preses de reg distribuïdes al llarg del traçat del canal fins a peu de finca, on l'usuari ha d'executar la xarxa de reg interna.
- Les obres de concentració parcel·lària, que s'apliquen a l'àmbit de l'anomenat reg de transformació. Es regeixen per la Llei de reforma i desenvolupament agrari de 1973 i van a càrrec de la Generalitat de Catalunya en un 100%.
- La Generalitat de Catalunya també és responsable de les elevacions que s'han de fer des del riu Segre per al regadiu de la part de les Garrigues.

Font: *Protocolo general de colaboración entre el Ministerio de Medio Ambiente y la Generalitat de Catalunya para la construcción y explotación del proyecto de puesta en regadío del Segarra-Garrigues*, Madrid, 27 de novembre de 1999. Proser, SA i Imacs SL, *Proyecto del regadío y de la concentración parcelaria del Segarra-Garrigues*, maig de 2002, DARP-Regsa.

en el plantejament del canal, que s'encaren en la línia que havia estat propugnada des del territori a través del Manifest de Vallbona.³

2

La resolució de les incerteses; del Manifest de Vallbona al Compromís per Lleida

El projecte Segarra-Garrigues no és gens senzill i les vicissituds passades donen un primer apunt de les que aniran venint. Un responsable financer, segurament un dels millors coneixedors del projecte del canal Segarra-Garrigues, comentava un dia que la realització de les obres i la culminació de les transformacions d'aquest canal són com un pernil casolà, que s'ha d'anar tallant a poc a poc per assaborir-lo i acabar-lo de men-

jar. Era una manera d'expressar la impossibilitat d'entendre, preveure i planejar tot d'un cop una obra que afegeix als temps llargs, que de per si caracteritzen qualsevol gran transformació en regadiu, uns punts crítics que són de ben difícil solució i que sembla que només el temps pugui aclarir.

El cas és que només ensopegar amb el primer d'aquests punts crítics, just l'octubre del 2003 quan només un 7% dels regants feia efectiva la derrama que l'empresa estatal CASEGA havia acordat amb la Comunitat de Regants del Canal Segarra-Garrigues per iniciar les obres, la realització del canal començà a trontollar. En aquells moments s'havien fet ja algunes assemblees i reunions de regants per activar el projecte, de manera que la manca de suport a la derrama caigué com una gerra d'aigua freda. És en aquest context que alguns dels regants veieren clar que calia canviar algunes coses essencials del projecte perquè efectivament pogués tirar endavant i acabés engrescant algú. Fou a partir d'aquesta inquietud que el dia 29 de maig de 2004 se celebrava a Vallbona de les Monges

3. El conveni i la seva aprovació per part de l'executiu són publicats al DOGC núm. 4763, de 17 de novembre de 2006, on es repassen els números més destacats del canal.

una assemblea popular que confirmava en un manifest la proposta de línies programàtiques que havien de fer possible el canal Segarra-Garrigues.

El Manifest de Vallbona no es quedà en un document d'intencions. El nucli actiu de persones que es constituí entorn seu sentí la necessitat de buscar una resposta als múltiples interrogants que pesaven sobre el canal i per això s'organitzaren cinc jornades itinerants que es perllongaren entre el dia 22 de gener i el 30 d'abril de 2005.⁴ En la darrera de les jornades, celebrada a la Universitat de Lleida, s'escenificà, d'altra part, l'adhesió de sindicats, col·legis professionals, associacions empresarials i culturals, i empresaris de manera aïllada a les propostes del Manifest.

En definitiva, des de la seva redacció i aprovació inicial, el Manifest ha rebut un ampli suport de la societat civil lleidatana i ha estat presentat a particulars, associacions i partits, i a les administracions responsables. Com acostuma a passar en aquests casos, el Manifest és un document de bones intencions, que deixa la concreció de les propostes per als ens responsables de dur-les endavant. En aquest cas, però, i a requeriment dels mateixos interlocutors institucionals, s'ha fet un esforç suplementari de concreció; és així que a partir del contingut de les jornades, que s'ha editat recentment (I. Aldomà, 2006), un grup de tècnics del col·lectiu constituït entorn del Manifest de Vallbona elabora, el juny de 2005, un document de propostes i alternatives que respon als principals interrogants que planteja el projecte (*Les propostes del Manifest de Vallbona*, 2007).

Bona part dels interrogants queden encara oberts, però la construcció del canal Segarra-Garrigues ha anat tirant endavant i la conclusió del projecte esdevé cada cop més irremissible. Les propostes del Manifest de Vallbona encara tenen camí per recórrer, però necessi-

taven un nou ímpetu i una extensió social i territorial més gran per donar més força al fons de les propostes que s'hi recullen. Fou així que el Manifest es transforma, a les primeries de l'any 2007, en Compromís per Lleida, una confluència transversal d'organitzacions econòmiques i socials. El Compromís per Lleida situa el canal en el context de les aspiracions lleidatanes i té una oportunitat especial de proposta i projecció a escala de Catalunya arran de la crisi de la sequera de la primavera de 2008 (I. Aldomà, 2007). En el fons es percep des de Lleida que l'atenció als seus problemes i oportunitats passa pel paper clau que pot representar en la solució del problema de l'aigua a Catalunya; però aquest és una altre cabdell que caldrà anar desenredant.

3

Amb quina aigua? La necessitat d'adaptar-se a una situació d'escassetat

Els interrogants i la necessitat de reflexionar sobre el projecte de canal Segarra-Garrigues actual i replantejar-lo comença per la qüestió primera i més elemental, hi ha aigua perquè la porti el canal? No és una qüestió gens banal, perquè l'evidència ens diu que en els anys de sequera de 2005 a 2008 no hi ha hagut aigua suficient ni per als regs de l'Urgell, amb els quals ha de compartir l'aigua el canal Segarra-Garrigues; el president de la Comunitat General de Regants dels Canals d'Urgell no para de repetir que no hi ha aigua per al canal competidor i no li falten arguments científics, vista l'evolució dels cabals reals del riu Segre en els darrers decennis (I. Aldomà, 2007). Tampoc es pot ignorar que determinats col·lectius qüestionen la realització del canal Segarra-Garrigues amb un argument complementari de pes: si s'ha parat el transvasament de l'Ebre cap allevant peninsular amb motiu de l'afectació del Delta i els ecosistemes de la conca de l'Ebre, les mateixes raons posen en dubte els projectes de transformació en regadiu a la mateixa conca previstos a l'annex 2 del Pla hidrològic nacional.

Tot plegat, les expectatives futures del canal depenen dels cabals i la dotació que hi haurà per al regadiu. Les

4. La revisió de les Jornades es pot seguir a I. Aldomà (2005). El contingut concret de les jornades inclou: Jornada 1. Quines produccions? Les expectatives dels productes agraris (22 de gener, les Borges Blanques). Jornada 2. Amb quina aigua? Recursos, aprofitaments i gestió de l'aigua (5 de febrer, Tàrrrega). Jornada 3. Per a quins pagesos? L'explotació familiar davant la transformació en regadiu (19 de febrer, Agramunt). Jornada 4. En quin territori? Preservació i potenciació del paisatge i el patrimoni rural (12 de març, Artesa de Lleida). Jornada 5. Per a quina societat? La contribució dels nous regadius al desenvolupament de les Terres de Ponent (30 d'abril, Lleida).

Quadre 2

Dotació calculada per abastar el conjunt de la demanda del canal Segarra-Garrigues		
Dotació	hm ³	Procedència i característiques
Reserva de cabals de l'embassament de Rialb	225	Hi ha assegurats, de moment, els 100 hm ³ de la primera fase (CHE, 18 de juny de 2001).
Dotació complementària amb sobrers de Rialb	48	Dotació hipotètica pendent d'uns excedents teòrics de regulació o de la substitució de 40 hm ³ del Segre per la Noguera Pallaresa al canal d'Urgell.
Dotació per bombar directament del Segre (Garrigues Baixes)	69	Sol·licitud feta per la Comunitat de Regants SG (Anunci BOP, 6 de gener de 2005). Serviria per a la transformació inicial i topa amb drets històrics.
Total de la dotació prevista per al canal	342	Dotació necessària per assolir la demanda prevista en el projecte.

Font: documents esmentats en el mateix quadre o també resposta del conseller d'Agricultura, Ramaderia i Pesca en la sessió informativa sectorial del Parlament de Catalunya (Diari de Sessions, 7 de juny de 2001). La previsió de la demanda preveu dues fases fins que no s'arribi a la demanda total prevista, s'expliquen en el quadre 3. Altres parlen de tres fases per assolir el total de necessitats calculades.

xifres oficials que es manegen com a disponibilitats per al canal es resumeixen en el quadre 2. Les necessitats fixades per al reg van molt més enllà de les dotacions reconegudes per l'autoritat de la conca, la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre (CHE); però, tot i que pugui semblar paradoxal, això no significa que l'obra s'aturi o es replantegi.⁵

- La resolució del president de la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre (CHE, 18 de juny de 2001), que estableix l'assignació de recursos de l'embassament de Rialb, representa la referència més clara. Per al canal Segarra-Garrigues toquen inicialment 100 hm³ i un total de 225 hm³ que s'assolirien després de la construcció de l'embassament de l'Albagés i de l'harmonització de la Noguera Pallaresa. La mateixa resolució estableix ja la reserva dels primers 100 hm³ per als regadius dominats pel canal Segarra-Garrigues, amb un termini de deu anys per tramitar la concessió corresponent.
- D'acord amb el projecte de regadiu que es vol tirar endavant, cal arribar al subministrament de

342 hm³ per aconseguir les dotacions de 6.500 m³/ha i 1.500 m³/ha que es fixen respectivament per al regadiu de 47.110 hectàrees de transformació (306,2 hm³), i de 23.040 hectàrees de suport (35,8 hm³) previstes en el projecte de regadiu.

- Per cobrir les necessitats anteriors, hi ha 48 hm³ complementaris que no se sap gairebé d'on han de sortir. Teòricament provindrien dels excedents de Rialb després de compensar els regadius del canal d'Urgell amb aigües de la Noguera Pallaresa, però no és això el que preveuen els informes i reserves fets des de la CHE. A més a més, hi ha els 69 hm³ que s'han de bombar del curs baix del riu Segre, que teòricament haurien de venir de la Noguera Pallaresa, sobre els quals els documents de la CHE no diuen res i dels quals la Comunitat de Regants expectant ha demanat la concessió.⁶

Que les necessitats reconegudes per l'organisme de conca no satisfacin les necessitats del nou canal no importa gaire; tal com procedeix habitualment l'autoritat hidràulica (L. Díaz, 2002), només cal eixamplar

5. En general es podria dir que els projectes i sol·licituds vistos o tramitats des dels òrgans afins al canal Segarra-Garrigues acaben convergint en les xifres de necessitats hidràuliques que s'especifiquen. Davant aquestes necessitats, l'organisme competent, la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre, pot senzillament no arribar a cap concessió en ferm, sobretot quan el recurs que s'ha d'administrar és escàs, i deixar fer mentre no hi hagi una oposició ferma a l'aprofitament. De fet, la distribució de l'aigua de Rialb està encara en litigi i, tal com reporta la premsa, les companyies elèctriques i les diferents comunitats de regants han d'arribar a un acord amb l'Administració sobre la distribució de cabals i les compensacions que s'han de fer (diari *Segre*, 5 d'abril de 2005).

6. En el Butlletí Oficial de la Província de Lleida de 6 de gener de 2005, la Confederació Hidrogràfica donava compte de la sol·licitud de concessió de 69 hm³ per alimentar des de dues estacions de bombament (Albatàrrec i Seròs) set embassaments reguladors a partir dels quals s'han de regar 12.000 ha de la part sud del canal. En canvi, no hi ha constància pública per part de l'organisme hidràulic de cap sol·licitud de 173 hm³ (125 hm³ de la segona fase de Rialb més els 48 hm³ que no se sap gairebé d'on han de venir) en consonància amb el Projecte de concessió del sistema Segarra-Garrigues, tercera fase, 173 hm³ aprovat per la Junta General de la Comunitat de Regants expectant el 22 de maig de 2006.

sobre el paper el recurs i tots contents. Clar que el paper no soluciona la disponibilitat real d'aigua futura del canal Segarra-Garrigues! La disponibilitat real dels recursos assignats és relativament baixa i molt dubtosa. Segons el model de previsions utilitzat en el seu dia per la CHE, dos de cada deu anys l'aportació del Segre és inferior a la demanda (el model partia d'un consum de 218 hm³ anuals, inferior al que es preveu). A més, en els mesos de màxima demanda aquestes xifres empitjoren, tal com demostren els estudis de garanties. I això no és tot, perquè, recentment, l'estudi dels cabals anuals del Segre mostra un descens sensible de la mitjana dels darrers vint-i-cinc anys (entre un 15% i un 20% segons el període escollit) en relació amb les mitjanes passades de cinquanta anys sobre les quals es basaven els estudis d'assignació de cabals. De cara al futur, d'altra banda, es plantegen més interrogants sobre la disponibilitat del recurs.⁷

- La previsió de fer reserves addicionals en la capacitat de l'embassament de Rialb per tal de laminar avingudes podria fer baixar la disponibilitat real dels recursos previstos.
- L'assignació que el Pla hidrològic de la conca fa dels cabals ecològics es pot veure modificada a l'alça, d'acord amb les interpretacions que s'obren a través de la Directiva marc de l'aigua 2000/60/CE o d'altres legislacions mediambientals.
- El cabal mitjà del Segre sobre el qual es fan les assignacions es pot veure sensiblement modificat a la baixa d'acord amb les previsions que es fan sobre el canvi climàtic.
- A banda dels discutibles efectes del canvi climàtic, pot estar actuant ja una tendència a la baixa de la disponibilitat del recurs motivada per canvis en la part superior de la conca que no es tenen

7. Manel Pascual resumeix les dades més rellevants del balanç de demandes-recursos en el seu article sobre "Els recursos hídrics de les planes de Lleida i les disponibilitats del canal Segarra-Garrigues" (I. Aldomà, 2006). Els càlculs procedeixen del model establert per la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre i recollit en el Pla hidrològic de la conca de l'Ebre (BOE, 16/9/1999). No hi ha una reflexió específica sobre l'evolució dels recursos hídrics a la conca del riu Segre, però els arguments han estat exposats i debatuts a propòsit del riu Ebre, arran del recent Pla hidrològic nacional (P. Arrojo, 2001).

en compte en els estudis consultats; la implantació de nous regadius a la part de l'Alt Urgell i a l'entorn d'Oliana com a compensació de Rialp, l'augment del consum d'aigua aparellat al creixement urbà de la Cerdanya, Andorra i l'Urgellet, o els efectes sobre les escorrenties de l'augment de la superfície arbrada a muntanya.

Tot plegat, dibuixa un horitzó en el qual no solament s'accentua l'escassetat dels recursos hídrics disponibles per al canal Segarra-Garrigues, sinó que la disponibilitat d'un mínim de recursos per als regadius del canal Segarra-Garrigues es pot veure subjecta a les demandes de tercers. El nou canal es troba amb un operador previ, que és la Comunitat General de Regants del Canal d'Urgell, amb el qual està indefectiblement obligat a entendre's i segurament, també, alguna cosa més. S'obre, doncs, una perspectiva de conflictes que poden ser particularment greus i difícils de resoldre, atesa l'escassetat del recurs. Els diferents actors en joc ja han ensenyat les seves cartes en les al·legacions a la distribució de cabals de Rialb (Resolució de la CHE de 18 de juny de 2001) i amb la interposició posterior de recursos als expedients de concessió.

- La Comunitat General de Regants dels Canals d'Urgell pledeja per la distribució dels recursos de Rialb i vol fer valer la seva preferència històrica en l'ús de l'aigua del Segre, malgrat que els seus consums puguin semblar clarament excessius. Una resolució de la Direcció General d'Obres Hidràuliques del Ministeri li concedia l'assignació addicional de 40 hm³ de Rialb en concepte d'unes 4.000 hectàrees de nous regadius, a banda de confirmar-li els 492 hm³ que deriven del riu Segre. Però no per això la Comunitat General deixa d'estar intranquil·la per les concessions que es puguin fer al Segarra-Garrigues.⁸

8. En realitat els canals Principal i Auxiliar d'Urgell consumeixen entorn dels 750 hm³ en anys amb bona disponibilitat (743 hm³ el 2003 i 764 hm³ el 2004), mentre que la concessió que reconeix la resolució de la Direcció General d'Obres Hidràuliques de l'antic Ministeri d'Obres Públiques i Transports (MOPT, 2 de setembre de 1991) és d'un total de 630 hm³, fet que justifica qualsevol inquietud.

Quadre 3

Previsió de distribució de cabals regulats per l'embassament de Rialb segons la CHE		
	Fase inicial (hm³)	Fase final (hm³)
Canal d'Urgell. Regs actuals adscrits a Rialb	492,0	423,0
Canal d'Urgell. Nou regadius pendents de definir	40,0	40,0
Canal Segarra-Garrigues	100,0	225,0
Regs de compensació de Rialb	18,0	18,0
Abastaments a municipis	16,0	16,0
Cabals ambientals	114,0	114,0
Demanda total del riu Segre a Rialb	780,0	836,0
Part dels regadius de l'Urgell adscrita a recursos del Noguera Pallaresa	138,0	207,0

Font: resolució del president de la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre (18 de juny de 2001). La fase final es produeix un cop harmonitzat el Noguera Pallaresa (el canal principal d'Urgell pren aigua d'aquest riu i cedeix la part corresponent del Segre al canal Segarra-Garrigues) i construït l'embassament de l'Albagés, amb la qual cosa es disposa d'un 80% de l'aportació en règim natural del riu Segre.

- Un actor més singular i marginal és la històrica Comunitat de Regants de les Garrigues Baixes, que ha estat reclamant drets històrics sobre l'aigua, tot i que les últimes resolucions n'assenyalen la integració forçosa a l'àmbit del Segarra-Garrigues. La Comunitat de Regants de les Garrigues Baixes, jurídicament encara activa, pagà en el seu dia una part del revestiment del Canal Auxiliar d'Urgell, que havia de servir per a l'hipotètic canal, i demana lògicament alguna compensació.
- Les companyies elèctriques s'oposen sistemàticament a nous regadius que els limiten les capacitats de producció energètica. En particular, si es produís l'harmonització del riu Noguera Pallaresa, el riu més explotat hidroelèctricament i el menys aprofitat per a consums agrícoles o domèstics, aquest fet implicaria compensar Fecsa-Endesa per l'aigua que es deixa de turbinar. Però la mateixa resolució de la CHE (18 de juny de 2001) inclou recomanacions en el sentit de compensar fins a un màxim de 80 hm³ anuals que es deixen de turbinar al riu Segre.
- La mateixa resolució CHE preveu 16 hm³ per millorar l'abastament a poblacions i indústries de les comarques de l'Urgell i la Segarra i les Garrigues. Aquestes comarques no tenen encara ben resolt el consum de boca i les mancomu-

nitats i els mateixos ajuntaments pugnen per garantir-se un recurs de qualitat. Només el Consell Comarcal de la Segarra, que representa una part de la zona, havia demanat ja un equivalent d'uns 30 hm³ sumant usos ramaders, domèstics i industrials.

- Sense que hi hagi un grup d'usuaris designable, per bé que els grups ecologistes n'assumeixin la defensa, no es pot deixar d'esmentar la necessitat dels cabals ecològics que s'han de mantenir al riu. Se'n calculen 114 hm³; però aquesta quantitat és fruit d'un càlcul rígid que pot variar substancialment amb l'evolució del concepte de cabal ecològic.

L'aigua ha estat un recurrent històric per moure les passions populars, i potser per aquest motiu les demandes d'aigua que es fan en nom de la redempció dels secans tenen una expressió un pèl esquizofrènica, a la qual es presten amb tota la intenció els mitjans de comunicació local; en els anys de més sequera, que és precisament quan es posa de relleu que no hi ha aigua per a tots, és quan més es fan sentir les demandes de més aigua i nous regs. I aquest és el cas, sense anar més lluny, de l'any 2005, quan les comunitats de regants situades al marge esquerre del canal d'Urgell es veuen privades del reg de primavera, i del 2006, quan els regadius de l'Urgell tornen a viure les limitacions de les quals

semblaven haver sortit amb l'acabament de l'embassament de Rialb.⁹

Més enllà de les exaltacions socials fàcils, les disponibilitats d'aigua a la conca del Segre indiquen bastant clarament que no es poden crear nous recursos hidràulics del "no-res", sinó que cal aprofitar millor els recursos existents. Per tal que el canal Segarra-Garrigues disposi d'un mínim d'aigua caldrà fer un gran esforç de racionalitat en l'aprofitament del riu Segre i de l'aigua de la mateixa conca. Les línies d'actuació es resumeixen en el quadre 4, i se'n poden destacar especialment tres:

- No es pot oblidar que l'aigua precipitada als secans ponentins representa una mitjana força variable de sud a nord, al voltant de 4.000 m³/ha i any, i que l'aigua precipitada alimenta aquífers importants (les calcàries de Guissona o els aquífers de l'Ondara, el Corb i altres rius) situats en el territori regable, els quals han estat aprofitats històricament i que no es poden menystenir. En aquest sentit, per què no hem d'estudiar també les possibilitats dels abastaments i regs tradicionals situats en les valls dels rius Sió, Ondara i Corb, i veure com s'incorporen a les noves xarxes de subministrament?
- L'estalvi d'aigua en els regadius consolidats s'ha de convertir a la llarga en la font de recursos més important. Per exemple, el canal d'Urgell utilitza 630 hm³/any per regar una superfície aproximada de 70.000 ha, de la qual cosa resulta una dotació mitjana de 9.000 m³/ha/any. És de preveure que a mitjà i llarg termini la modernització del regadiu que hi ha permeti reduir aquesta dotació, i d'aquesta manera es podrien compartir els recursos amb el canal Segarra-Garrigues i el conjunt de les necessitats de les planes de Lleida. Aquests plantejaments enllacen amb la necessitat de donar prioritat a les inversions en millora dels antics

9. En aquestes circumstàncies, de fet, mai no s'accepta que el recurs és escàs, sinó que els regants apunten cap a les companyies elèctriques que volen turbinar un cabal estable d'aigua o contra l'Administració (Confederació Hidrogràfica), que desembassa massa aigua dels pantans, com a responsables de les restriccions estiuenques.

regadius que es fa des dels teòrics afins a l'Associació Nova Cultura de l'Aigua, tot i que a l'hora de la veritat el desplegament dels plans de modernització dels regadius històrics no es presenta pas fàcil.¹⁰

- Una altra qüestió que s'ha d'abordar és la de la millora de la qualitat de l'aigua, que esdevé indisociable de la disponibilitat quantitativa d'aigua en un context de reaprofitaments com el de l'àrea de l'Urgell i tota la conca. Quan tots els indicadors de qualitat de l'aigua comencen a donar senyals d'alarma i quan els nous regadius fan preveure l'accentuació del problema, res es tradueix encara en les agendas oficials.¹¹

Evidentment, les solucions a les incertituds que pesen sobre l'aigua disponible per als nous usos que ha de fer possibles el canal no passen únicament per unes propostes d'organització del cicle de l'aigua, sinó que van intrínsecament lligades a l'ús general que es vol donar a l'aigua, el preu i la gestió quotidiana del recurs, el tipus d'agricultura o el tipus de societat i territori que s'està desenvolupant i programant. La culminació i l'encaix del canal Segarra-Garrigues no és possible sense una aproximació global, i aquesta és l'aportació fonamental que s'ha fet des del Manifest de Vallbona.

10. Les argumentacions respecte d'això que aprofundeix Javier Fernández Comuñas en la seva tesi (J. Fernández i P. Arrojo, 2000) resulten força favorables en la comparació dels costos i beneficis dels nous regadius dels Monegros amb la modernització del canal de Catalunya i Aragó, però resulten més incertes, per exemple, en la comparació del canal d'Urgell i el Segarra-Garrigues. El Pla director de modernització de la zona regable dels canals d'Urgell (Imacs, SL, 2006) avalua en més de 6.000 € per hectàrea la inversió necessària per modernitzar l'Urgell, una quantitat que s'aproxima als costos dels nous regadius del Segarra-Garrigues, això a banda d'altres dificultats.

11. La contaminació per nitrats i altres minerals com cianur derivada de l'agricultura i la sobreexplotació dels aquífers fa que la tardor del 2006 els ajuntaments de la Segarra ja no es puguin abastar dels seus aquífers i hagin de recórrer al subministrament d'aigua amb camions cisterna. Mentre, els índexs de contaminació per nitrats i altres minerals al riu Segre assoleixen ja a hores d'ara els límits assumibles per a l'aprofitament per a consum humà (I. Aldomà, 2005).

Quadre 4

Línies d'una proposta per reduir la pressió sobre el consum, compartir l'aigua i millorar-ne la qualitat		
Objectius	Línies d'actuació	Resultats complementaris
Limitar la captació de cabals del riu Segre	Aprofitar uns 70 hm ³ sobrants amb la modernització de l'Urgell. Replantejar les necessitats reals de 40 hm ³ suplementaris de Rialb per part dels canals d'Urgell. Incidir en l'augment d'aprofitament de l'aigua de la Noguera Pallaresa a les cotes més baixes que requereixen menys despesa energètica.	Reduir l'efecte negatiu sobre el cabal ecològic del riu Segre. Reduir els efectes del regadiu sobre la contaminació de les aigües fluvials. Assegurar dotacions complementàries per als usos domèstics, industrials i de serveis del territori.
Fusionar les dotacions i l'explotació del canal d'Urgell i el canal Segarra-Garrigues	Gestionar de manera integral les aigües d'unes mateixes subconques (subàlvies, reaprofitaments, control de vessaments i contaminació). Activar el pla de modernització dels regadius de l'Urgell. Aprofitar el canal Segarra-Garrigues per a la modernització de l'Urgell (interconnexions, pantans, pressió).	Fer possible la distribució correcta dels aprofitaments de la Noguera Pallaresa i el Segre. Assolir un estalvi energètic substancial en aprofitar el reg a pressió per gravetat. Aconseguir un estalvi general de la inversió inicial i les despeses de manteniment.
Millorar qualitativament la gestió del cicle de l'aigua	Dur a terme el control qualitatiu i quantitatiu de les aigües subàlvies i de les d'escorreguda, així com del seu aprofitament (gestió integral del cicle). Repercutir en els preus de l'aigua, l'estat de l'aigua consumida així com l'aigua vessada. Implantar sistemes de sanejament de les aigües de regadiu i altres mesures de millora ambiental. Fomentar les pràctiques agrícoles menys contaminants (modulació del preu de l'aigua en funció de la pràctica agrícola).	Millorar quantitativament i qualitativa els recursos disponibles (possibilitats de reutilització de l'aigua). Reduir les repercussions ambientals negatives que irremediament es produiran a les parts baixes de les conques del Segre i l'Ebre.

Font: elaboració pròpia. Tot i que les línies estratègiques generals formen part del discurs assumit i expressat pel Manifest de Vallbona, no s'hi poden atribuir algunes de les propostes concretes enunciades.

4

Com es pot gestionar l'aigua? Organització flexible per a un recurs escàs

En un context en el qual la dotació d'aigua prevista per al canal Segarra-Garrigues està pendent de múltiples imponderables, el canal ja no es pot concebre dins l'esquema clàssic d'un recurs infinit destinat a satisfer la demanda. La gestió del canal Segarra-Garrigues ha d'encarar els problemes de la distribució d'un recurs escàs i per això esdevé imprescindible l'experiència dels indrets acostumats a tractar amb l'escassetat pel que fa als usos i els mercats de l'aigua. Són les reflexions que s'han fet des del que s'anomena Nova Cultura

de l'Aigua, per oposició a la concepció hidraulista heretada de Joaquín Costa o també, dit d'una altra manera, el que l'economista José Manuel Naredo qualifica de pas d'una política hidràulica de l'aigua, que només es preocupa per les obres hidràuliques, a una política econòmica de l'aigua que es preocupa per la gestió global del recurs (P. Arrojo, 2004; J.M. Castillo, 2002; també T. Ruf, 2000). En destaquen dues idees:

- La gestió de l'aigua ja no pot tendir cap a l'esgotament del recurs. Molts regants i usuaris pensen encara que *no s'ha de perdre ni una gota d'aigua al mar* i la política oficial és encara presonera d'aquest discurs, que la majoria de la societat probablement (no hi ha un referèndum sobre la qüestió) no comparteix. Al contrari, la salut de tot el cicle de l'aigua

és l'única garantia que el regadiu i l'extracció d'aigua dels rius continuï sent possible.

- La manera més eficient de gestionar un recurs escàs és començar-lo a pagar al seu veritable cost. El fet que fins a l'actualitat l'aigua hagi estat un recurs quasi gratuït i subvencionat fa que no hi hagi cap interès a estalviar-la i a millorar-ne la gestió.

Per tot plegat, les administracions han d'afavorir una política d'estalvi i tot un conjunt de mesures que a hores d'ara disposen d'un marc normatiu que comença a donar un cert marge de joc, com és el cas, des de la legislació estatal, del Reial decret legislatiu 1/2001 o la Directiva 2000/60/CE del Parlament i del Consell de la Unió Europea, que va una mica més per endavant i que s'haurà de traduir encara en més canvis a escala local. No està de més recordar, com a contribució a la reflexió que aquí es planteja, els objectius que fixa la Directiva: a) prevenir, protegir i millorar els ecosistemes aquàtics i els ecosistemes directament dependents de l'aigua; b) promoure un ús sostenible de l'aigua; c) reduir de manera progressiva i, en el seu cas, interrompre la presència de determinades substàncies contaminants; d) reduir progressivament la contaminació de les aigües subterrànies, i e) reduir els efectes de les inundacions i la sequera.

Pel que fa al sistema Segarra-Garrigues les noves reflexions posen en evidència les mancances del projecte actual i inviten a avançar en noves propostes que es traduirien de manera destacada en el següent:

- La utilització de les aigües del canal Segarra-Garrigues s'ha de concebre en el context general del cicle de l'aigua a la zona irrigable, zona que compta amb sistemes propis d'aprofitament i reserves naturals importants, com els aquíífers de Guissona i els dels rius Sió, Ondara i Corb, sobre les quals no es fa cap tipus de previsió en el projecte i que requereixen millores de gestió substantives.
- De fet, avui dia a la zona per irrigar els aprofitaments domèstics, industrials i agraris ja combinen l'explotació de les aigües subàlvies amb les aigües superficials (bombaments del canal d'Urgell), de

manera que caldrà integrar els vells aprofitaments i els nous. Així doncs, no solament la gestió de tot el cicle de l'aigua esdevé la sortida natural i més lògica, sinó que els usos agrícoles s'han d'incloure dins el conjunt dels usos i la Comunitat de Regants *expectant* actual no pot ser l'únic actor futur de la gestió.

- Segurament cal partir d'una dotació d'aigua de referència que serveixi per modular les infraestructures i perquè els usuaris puguin fer les seves previsions socioeconòmiques. Però els 6.500 m³/ha del regadiu de transformació i els 1.500 m³/ha del regadiu de suport que preveu el projecte actual no representen cap garantia real, ni constitueixen cap dret adquirit, perquè ningú no pot assegurar que aquestes dotacions existeixin i perquè, en últim terme, l'aigua constitueix un bé públic.
- En aquest sentit, el consum d'aigua del canal Segarra-Garrigues no estarà determinat pels drets, sinó per les expectatives de benefici de cada usuari, les quals estaran condicionades per un preu de l'aigua que es presenta, d'entrada, elevat. Es parteix d'un preu d'uns 0,12 € (preus del 2004 avaluats en el quadre 5) i a aquest preu caldrà afegir, de ben segur, el que derivi de tenir en compte les prioritats d'usos, els costos energètics, d'internalització de la contaminació i del consum d'un recurs escàs que, es vulgui o no, repercutiran en els usuaris futurs de l'aigua.
- La titularitat de l'aigua no pot ser sinó pública, mentre que la gestió pot ser duta a terme per un organisme representatiu dels usuaris, com pot ser la Comunitat d'Usuaris que preveu la Llei d'aigües. És dins aquest organisme que han d'estar representats les comunitats de regants i altres usuaris. Aquesta és la via que respon al pas del concepte de beneficiaris al d'usuaris, uns usuaris de diferents classes i amb tarifes diferents (d'ús agrari, industrial, ramader, de boca, etc.).
- D'acord amb l'esquema general de distribució dels recursos i les responsabilitats, la infraestructura de servei general (canal principal, embassament de l'Albagés, infraestructures generals de control

Quadre 5

Estimació del cost del metre cúbic d'aigua en el projecte actual de canal de regadiu	
Concepte	Euros 2004
Cànon de Rialb (dades any 2004)	0,0251
Estimació de les compensacions per l'harmonització del N. Pallaresa (Fecsa-Endesa)	0,0120
Estimació del cost d'explotació de les obres de regulació i transport (CASEGA)	0,0150
Tarifa d'explotació ASG segons l'adjudicació efectuada	0,0653
Total del cost estimat de l'aigua per m ³	0,1174

Font: elaboració pròpia a partir de les fonts de referència (I. Aldomà, 2006).

Quadre 6

Línies d'orientació per a la gestió del canal		
Objectius	Línies d'actuació	Resultats complementaris
Garantir el caràcter públic i la finalitat social de l'obra del canal	Xarxa en alta (canal i grans embassaments) de propietat i gestió públiques. Separació de xarxes secundàries entre els diferents tipus d'usuaris amb la seva pròpia contribució a la inversió i les pròpies tarifes de gestió i manteniment de l'obra.	Reducció de la càrrega econòmica que pesa sobre els pagesos, tant en relació amb la inversió com en relació amb els costos corrents.
Assegurar la participació associativa i la capacitat de control	Gestió integral de tot el sistema (aigües del canal i altres aigües integrants del cicle) amb participació local a través d'una comunitat general d'usuaris, sota el paraigua de la qual se situen les comunitats de regants. Augment de les capacitats de gestió de les comunitats de regants locals sobre les infraestructures pròpies. Revisió i actualització dels acords de la Comunitat General de Regants expectant del canal Segarra-Garrigues.	Facilitats per a la gestió integral dels recursos superficials i subterranis. Possibilitat de reduir els costos de la infraestructura (particularment de les xarxes secundàries).

Font: elaboració pròpia.

del recurs) pot ser de titularitat i gestió públiques, mentre que les infraestructures per a servei dels regadius, els consums domèstics o altres s'escau que siguin de les respectives organitzacions d'usuaris. I el finançament de la inversió inicial ha d'encaixar en aquest marc.¹²

- La gestió i distribució de l'aigua entre els diferents usuaris no és feina fàcil i possiblement caldrà una implicació més directa de l'Administració. Caldrà segurament que hi hagi un organisme públic que contribueixi a fer la gestió integral de l'aigua del canal Segarra-Garrigues.

12. De fet, el conveni subscrit entre la Generalitat de Catalunya i CASEGA l'11 d'octubre de 2006 obre les portes que l'explotació de la infraestructura principal que executa l'Administració central sigui assumida per la Generalitat de Catalunya, però no conclou res respecte d'aquesta qüestió.

5

Aigua, per a què? Per al benestar de tots els habitants del secà

En un moment en què el sector agrari pateix una crisi estructural profunda, el primer que es planteja és el sentit de les grans inversions de la política de regadius en el sector. El soroll mediàtic pot donar la impressió que els pagesos es deixen pel regadiu, però la realitat és que la majoria tenen molts dubtes sobre els resultats d'una inversió en la matèria. Les implicacions d'aquest fet són de primera magnitud a l'hora de tirar endavant el projecte:

- Primer, és la realització del canal la que entra en crisi, perquè els regants no poden o no volen afron-

tar el finançament de la part corresponent de la inversió.

- En segon terme, si la consolidació i el benestar de la població que avui resideix en els pobles de secà és la millor justificació que podria tenir una inversió pública tan gran com la del canal, la millor manera de desenvolupar aquestes poblacions tampoc no passa pas per l'agricultura de regadiu.

En aquest context, es fa inevitable obrir l'horitzó i anar més enllà de "l'aigua únicament per a regadiu" que conté el projecte inicial del canal. Aquesta obertura es justifica, a més a més, per l'aplicació de criteris adaptats al caràcter integrat del cicle de l'aigua i a l'experiència històrica a l'hora d'afrontar les implicacions d'un projecte de la magnitud del canal Segarra-Garrigues.¹³

- La mateixa aigua que serveix per al regadiu forma part d'un cicle més general en el qual es generen mitjans (embassaments, canals, desguassos, surgències...) que permeten una gran diversitat d'usos i que tenen un potencial d'aprofitament econòmic oblidat en el projecte.
- El desenvolupament econòmic i social del territori depèn ja poc de l'agricultura, i cal tenir present que l'aigua resulta un element de primera necessitat tant per a consums domèstics i urbans, com per a determinats processos industrials de gran interès per al desenvolupament local.
- Ni el projecte de transformació en regadiu, ni l'avaluació d'impacte ambiental tenen en compte que els secans que s'han d'irrigar contenen un patrimoni cultural i ambiental notable i únic amb

un gran potencial econòmic de futur, tant com a base de produccions agrícoles de qualitat (olivera i vinya amb denominació d'origen i marques reconegudes), com per desenvolupar activitats turístiques i de serveis afins amb una gran capacitat de creixement.

- Malauradament, l'avaluació d'impacte ambiental no ha partit de la Directiva 2001/42/CE que integra les consideracions ambientals des del primer moment de la planificació, i ara s'han de posar pegats *a posteriori*.
- Vulguis o no, l'àrea que es vol transformar amb el canal disposa ja de notables valors patrimonials, d'unes determinades dinàmiques econòmiques locals i d'una determinada estructura urbana, en les quals s'ha d'inserir el projecte de canal per obtenir els objectius de progrés desitjables i la seva màxima rendibilitat.

En un context històric en el qual els guanys de productivitat en el sector agrari repercuteixen escassament en l'ocupació i les rendes del sector, i en el qual l'activitat agrària representa una part petita de la riquesa i de l'ocupació, l'ús de l'aigua ha de tenir molt en compte les expectatives generals del territori i dels seus habitants. Una reflexió que parteixi ja no del regadiu, sinó de les possibilitats que aportaria l'aigua a una part de la Noguera i el Segrià i a una part majoritària de l'Urgell, la Segarra i les Garrigues, descobreix, per poc que es tinguin en compte casos reals locals i forans, tot un horitzó nou de possibilitats econòmiques i socials que entronquen també amb necessitats i demandes que a hores d'ara han estat poc explicitades.

- Tot i que l'abastament domèstic de les poblacions de la Segarra, l'Urgell i les Garrigues pugui ser un projecte diferent al del canal Segarra-Garrigues, la construcció de dos "canonades" en paral·lel fent el mateix recorregut no sembla la millor opció d'aprofitament d'una aigua que surt del mateix embassament de Rialb. Aquesta opció apareix, finalment, explícitament assumida en l'Acord de Govern 178/2006 de 24 d'octubre (DOGC núm.

13. Ha estat interessant constatar en les discussions amb els representants del Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, que són els responsables principals de l'obra, com es plantegen el projecte amb la mentalitat d'una més de les petites transformacions en regadiu que actualment es duen a terme arreu del país. Els podria ser de gran servei veure com fins i tot les grans obres passades concebudes per al regadiu, el mateix canal d'Urgell, han significat la possibilitat d'aprofitaments energètics, implantacions industrials, subministraments urbans i altres usos de l'aigua que a hores d'ara tenen una incidència econòmica i social probablement més important que la de l'agricultura de regadiu.

Quadre 7

Magnituds demogràfiques i ocupació agrària a la zona que abasta el canal					
	Municipis	Població municipal 2001	Creixement demogràfic 1975-2001 (1975 = 100)	Ocupats agraris 2001	
				Nombre absolut	% total ocupats
Municipis que ja reguen part del terme	11	16.632	92,8	1900	28,4
Passaran de secà a reg de transformació	25	24.717	101,5	1509	14,1
Passaran de secà a reg de suport	12	5.167	82,4	581	28,8
Municipis amb poca incidència	12	9.161	88,4	940	24,9
Ciutats de l'àrea regable	7	152.011	112,9	3.236	4,8
Municipis no afectats pel canal a les terres de Lleida	82	92.998	102,1	8.214	20,5
Total a les comarques de Lleida	149	300.686	105,6	16.380	12,6

Font: censos de població. Entre les ciutats de l'àrea regable afectades hi ha el municipi de Lleida, per bé que la seva afectació sigui minúscula.

4763, de 17 de novembre de 2006) i és la que s'està duent a la pràctica.¹⁴

- A banda de la major o menor vinculació del subministrament domèstic actual amb el canal, aquest és la gran reserva futura d'aquestes demandes i haurà de satisfer, també, demandes per a usos ramaders, industrials o de serveis, les quals són tant o més importants per al desenvolupament econòmic i social que la mateixa agricultura.
- En la mesura que l'activitat industrial té un paper preeminent en el desenvolupament de les poblacions principals de l'àrea irrigable, com Guissona, Tàrrrega, Cervera, Agramunt o les Borges Blanques, resulta primordial cobrir les necessitats d'aigua actuals i futures de les seves indústries i la seva gent.
- Si el canal d'Urgell representà l'oportunitat que aparegui una nova centralitat urbana entorn de Mollerussa, el canal Segarra-Garrigues representa l'oportunitat de projectar el potencial urbà de l'àrea Tàrrrega-Cervera-Agramunt-Guissona com la gran anella de connexió entre la Catalunya metropolitana i la Catalunya interior.

14. No es pot deixar de banda aquí tampoc la discussió tècnica entorn de la bondat d'un sistema de subministrament de boca diferenciat des de l'inici, que facilita la gestió de la qualitat de l'aigua que requereix aquest tipus de subministrament. El debat es remet a una comparació de costos i de càlcul d'oportunitats sobre el qual no s'ha aprofundit, i caldria també introduir-hi nous elements, com la necessitat i viabilitat d'una xarxa urbana d'aigua no potabilitzada.

- A banda de representar un reforçament de la centralitat de Lleida ciutat, l'aigua ha de permetre també cobrir les necessitats d'una centralitat industrial i urbana que serveixi de reequilibri a la part sud de les Garrigues, una centralitat repetidament prevista i enunciada per l'Administració en instruments com el Pla territorial general de Catalunya o el Pla territorial de Ponent.

Una de les conseqüències més importants d'aquesta nova visió és que l'ús de l'aigua ja no queda reclòs a la taca regada del projecte, sinó que s'estén a tots els secans i els beneficia, al mateix temps que augmenta l'interès econòmic, social i territorial del canal. Aquest nou punt de vista porta, d'altra banda, a replantejar-se el mateix vessant agrícola del projecte:

- Ateses les modernes tecnologies de transport, l'aigua del canal Segarra-Garrigues, com en el futur la de la resta de canals que hi ha, no pot ser apropiada per a un determinat territori (unes determinades 70.000 ha amb dret a reg), sinó que ha de servir per al desenvolupament de tota la plana que avui gravita sobre la conca del Segre.
- Ateses les dinàmiques estructurals de l'agricultura, el caràcter físic de l'àrea per regar i el preu del metre cúbic, el nou territori regat no serà ja un continu productiu, sinó un mosaic de conreus intensius i extensius, de regadiu i secà, de guarets i extensions de vegetació més o menys natural.

D'acord amb aquesta perspectiva més general i territorial, l'aigua no solament representa una oportunitat de millora productiva agrícola, industrial i en els serveis, sinó que hauria de formar part d'una operació territorial que inclogui tots els components del cicle de l'aigua i tots els usos, des dels lúdics, formatius i ecològics, fins als productius. En una societat que, malgrat l'estancament o la recessió demogràfica d'èpoques passades, no té problemes de pobresa, ni d'atur i que té cobertes les necessitats bàsiques, l'aigua ha de ser vista en el seu paper just de contribució a millorar tota la societat i com a element important per a la fixació de població. No pot ser que amb el rerefons de la poca rendibilitat econòmica i social del projecte actualment plantejat s'acabin fent unes obres que escatimen costos i oportunitats per tot arreu i que no fan sinó contribuir a la degradació del territori. Per això el projecte s'ha de reorientar sobre noves possibilitats d'aprofitament de l'aigua:

- Els pobles i territoris de secà presenten uns valors patrimonials que els confereixen una personalitat específica, que contribueixen al benestar de la població i que representen un recurs potencial de gran interès econòmic per al desenvolupament del turisme i altres activitats en el medi rural. La transformació en regadiu seria de ben poc interès si contribuís a malmetre'ls.
- En relació amb el fet anterior, les infraestructures del regadiu s'han de situar correctament en el territori, evitar l'impacte mediambiental i paisatgístic i tenir cura de la pròpia imatge estètica i de l'aportació que fan com a nou recurs cultural.
- Sense alterar possiblement el caràcter i/o paisatge de secà de bona part del territori, l'aigua pot servir també per al desenvolupament de parcs i usos lúdics públics que facin més agradable la vida local.
- També, perquè no, l'aigua pot servir per a nous usos lúdics privats, com centres esportius, hípiques, camps de golfs... en els quals caldrà buscar la màxima eficiència i la reutilització d'aigües sobrants.

- Es poden aprofitar, també, les oportunitats de determinades infraestructures, com els embassaments, per desenvolupar-hi noves ofertes lúdiques, formatives o d'altres tipus.

Per tal que el canal s'obri al territori i a tota la societat cal, naturalment, que els mitjans institucionals acompanyin.

- La perspectiva agrarista s'ha començat a trencar; però la tutela exclusiva del Departament d'Agricultura no afavoreix l'obertura d'horitzons. És per això que es fa necessària la implicació dels departaments de Política Territorial i Obres Públiques, de Medi Ambient o del mateix Departament d'Economia en els àmbits que els són propis. El canal Segarra-Garrigues pot ser una acció de govern a favor del territori i difícilment tindrà prou sentit si no és així.
- En relació directa o en paral·lel amb la Comunitat General d'Usuaris, en la forma institucional que es consideri més avinent, seria de gran interès que hi hagués un organisme territorial que estimuli totes les accions de desenvolupament entorn de l'aigua, tant les d'interès agrícola com la resta, i seria també de gran interès la implicació directa dels empresaris i la societat civil locals en aquest projecte.

6

Regadiu, per a què? Una oferta d'aigua flexible per a un territori mosaic

El canal Segarra-Garrigues ha obert històricament l'expectativa d'una transformació en regadiu que ofereix unes possibilitats similars a les dels regadius de l'Urgell veïns; no en va es tracta del canal d'Urgell superior històric. Les expectatives apareixen força justificades pel que fa a la superfície de regadiu de suport amb menor dotació; els regadius actuals del sud de les Garrigues i del Segrià demostren una gran eficiència de l'aigua consumida en el conreu de l'olivera, l'ametller i alguns fruiters primerencs. Però pel que fa a la

Quadre 8

Propostes per posar l'aigua al servei del desenvolupament local i territorial		
Objectius	Línies d'actuació	Resultats complementaris
Obrir l'aigua a la resta de sectors socioeconòmics	Preveure les capacitats de desenvolupament integral del territori i establir les necessitats dels consums domèstics, industrials i de serveis que han de servir. Afavorir dinàmiques industrials i de serveis específiques relacionades amb el consum d'aigua.	Aconseguir la implicació real del territori en el projecte. Treure el pes del finançament del projecte dels propietaris pagesos. Passar de l'òptica de propietaris pagesos a la de propietaris gestors de territori.
Posar l'aigua al servei de la revitalització dels territoris de secà	Preveure la satisfacció de la demanda d'aigua en el conjunt de la conca del Sió, l'Ondara, el Corb i la Femosa (conca natural del Segre), tant per a usos de regadiu com per a altres usos.	Aprofitar tot el potencial territorial dins d'una lògica de racionalitat mediambiental i econòmica.
Preservar els valors patrimonials (ambientals, culturals) del territori	Preservar els bancals i les construccions de pedra seca. Mantenir espais naturals, erms, fites paisatgístiques, corredors... a través de la concentració parcel·lària. Evitar la banalització del territori amb les concentracions parcel·làries (traces, camins...) Supeditar la delimitació estricta de les ZEPA als plans de gestió de la fauna estèpica. Aplicar les tècniques del planejament urbanístic a les concentracions parcel·làries (equidistribució de càrregues i drets).	Preservar la qualitat de vida de la població local. Mantenir l'atractiu agroturístic dels territoris de secà. Assegurar l'atractiu residencial dels territoris de secà (2a i 1a residència).
Preservar el cicle de l'aigua	Disposar sistemes de reducció de la contaminació per nitrats i fosfats (basses depuradores, desguassos a cel obert). Integrar mediambientalment els embassaments i les infraestructures de l'aigua.	Crear noves zones humides d'interès per al manteniment de la fauna aquàtica i la diversitat biològica.

Font: elaboració pròpia.

superfície de “regadiu de transformació”, la que aspira a tenir els mateixos conreus de l'Urgell, els interrogants sobre els resultats econòmics són notoris:¹⁵

15. Les anàlisis de la rendibilitat de la transformació agrària que inclou el projecte de la transformació en regadiu (Proser, Imacs, 2002) resulten molt deficientes i, com a molt, s'hi pot destacar l'estudi de mercats que es remet a l'estudi anterior d'Imacs, *Estudi de prefactibilitat del regadiu Algerri-Balaguer i estudi de factibilitat del regadiu Segarra-Garrigues*, Regsa, 1994. Un estudi anterior (Àngel Rodríguez, *Anàlisi de mercat i productes a les zones regables d'Algerri-Balaguer i Segarra-Garrigues*; Regs de Catalunya, 1993) analitza més en detall la transformació en regadiu de les tipologies d'explotacions agràries comunes a la zona; en la situació del moment i amb uns preus de l'aigua inferiors als que avui es manegen, es presenta una taxa interna de rendiment (TIR) negativa per als conreus herbacis de reg i positiva per a la fructicultura i, en especial, les oliveres. Aquest darrer estudi posa de relleu la gran sensibilitat de la taxa interna de rendiment i els valors actualitzats nets (VAN) al preu del metre cúbic consumit.

- La dotació d'aigua disponible per hectàrea, uns 5.500 m³ efectius a peu de parcel·la del canal Segarra-Garrigues davant els 8.500 m³ del canal d'Urgell, limita l'expansió dels conreus d'estiu.
- Els cost del metre cúbic d'aigua, uns 0,12 € davant els 0,01 € del canal d'Urgell, comprometen la rendibilitat econòmica dels conreus extensius de regadiu.
- El canal Segarra-Garrigues arriba, d'altra banda, en un moment de crisi estructural de l'alternativa intensiva més interessant per al regadiu, la fruita dolça, la qual està afectant particularment la producció de la zona dels regadius de l'Urgell.

En primer lloc, els regadius del Segarra-Garrigues no podran arribar, almenys mentre no es produeixin canvis tecnològics molt importants, al nivell de conreus intensius d'estiu de l'actual Urgell, atesa la limitació real de la dotació d'aigua per hectàrea, una limitació teòrica agreujada per les limitacions en la dotació d'aigua abans apuntades. La dotació de 6.500 m³/ha del marge dret del canal Segarra-Garrigues és una dotació teòrica a la sortida de Rialb, que amb un nivell d'eficiència ja força satisfactori i habitual com pot ser un 80% es tradueix en una dotació real a peu de finca inferior (el projecte de regadiu parteix d'una eficiència d'un 90%, sense precedents en grans regs). Fins i tot calculant una dotació optimista de 5.500 m³/ha a peu de finca i tenint en compte un ús eficient de l'aigua resulta inviable una opció generalitzada per als conreus intensius d'estiu com el panís, l'alfals o, fins i tot, la poma i la pera, i cal moure's en un escenari de repartiment d'un recurs d'aigua escàs com el que es dona en l'àrea del canal de Catalunya i Aragó.

A banda d'una dotació d'aigua en una quantitat i una seguretat de subministrament reduïts, es planteja un altre factor limitant encara més gran, la repercussió dels costos corrents de l'aigua sobre els marges dels conreus. Amb un cost ja esmentat de 0,12 €/m³ es fa pràcticament impossible encarar el conreu d'herbacis d'estiu, ja sigui panís, alfals o els hipotètics conreus bioenergètics, la viabilitat dels quals en condicions normals ja només és factible via subvenció.

Pel que fa al tercer aspecte, l'evolució negativa dels mercats, naturalment, és impossible preveure l'evolució de la rendibilitat del sector agrícola en l'horitzó de vint anys i més en què es mou la transformació en regadiu. Però no sembla que la tendència que s'arrossega d'uns cinquanta anys ençà hagi de canviar, de manera que cal pensar en una perspectiva general de marges per hectàrea decreixents, amb les subvencions de la política agrícola comunitària (PAC) o sense. Així mateix, quant a les alternatives de producció en els nous regadius es plantegen alguns interrogants complementaris:

- En el cas de l'alfals, un cultiu particularment adaptat a les condicions agroecològiques del territori, l'opció per aquest conreu es complica pels plan-

tejaments de la nova PAC, que estableixen la superfície amb drets de subvenció i fan que les hipotètiques hectàrees que es podrien sembrar en els nous regadius hagin de treure's d'altres zones actualment productores.

- Tret de la part més al sud de la zona regable pel canal Segarra-Garrigues, on les condicions agroambientals i les estructures productives i comercials permeten pensar en el conreu de fruita (nectarina i préssec), la major part del territori regable no té alternatives de producció hortofructícoles gens clares. L'opció de producció d'una poma de qualitat que semblava possible a l'àrea situada al nord de Tàrraga tampoc no està avalada per les condicions de fred de la zona.

La sortida fàcil dels nous regadius del canal Segarra-Garrigues és la dels cultius extensius propis d'una zona temperada que s'imposa en l'estratègia general dels regadius de la vall de l'Ebre. La rendibilitat econòmica d'aquesta opció no justifica, però, ni de bon tros, l'enorme inversió en regadiu, ni l'assumpció de l'impacte ambiental tan negatiu que en deriva. No és aquesta tampoc, com s'acaba d'assenyalar, l'opció que més s'adequa a les condicions hidràuliques del projecte Segarra-Garrigues. Com a mínim, tocaria de fer l'esforç de promocionar conreus intensius d'horta que acompanyen un altre gran projecte que s'està duent a terme a la vall de l'Ebre, el canal de Navarra. Però el vessant agrari del projecte Segarra-Garrigues requereix una adaptació més singular i alhora té unes expectatives prou interessants.¹⁶

16. Més enllà de la reflexió sobre els possibles conreus que es poden produir a la zona regable, que sempre es veu condicionada per imponderables futurs que fan que aquest sigui un exercici relativament gratuït i fútil, els referents agroambientals abans exposats marquen unes pautes més sòlides. En aquest context, la producció de blat de moro s'adapta bé al territori i a les necessitats del complex agroindustrial carni, que és el sector agrari principal de la regió; però no té cap justificació en un sector que es proveeix en el mercat mundial de matèries primeres del pinso i que no té una relació directa amb l'agricultura local. Davant els arguments cerealistes dels plans de regadiu de la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre, que han de suposar uns greuges ambientals bastant superiors als del transvasament de l'Ebre derogat, convé com a mínim plantejar-se les opcions agroindustrials hortícoles del canal de Navarra (Riegos de Navarra, 2004).

Quadre 9

Quotes de la inversió anual per hectàrea, en cas de finançament a 25 anys a un 3,5% d'interès i pagament trimestral d'interessos	
Concepte	Tarifa/cànon (preus 2004)
Reg de transformació	
Tarifa anual d'amortització de les obres de transformació	380,36
Consum d'aigua (6.500 m ³ /ha /any x 0,12 €/m ³)	780,00
Total pagament anual d'una hectàrea de reg de transformació	1.160,36 €/ha
Reg de suport	
Tarifa anual d'amortització de les obres de suport	285,57
Consum d'aigua (1.500 m ³ /ha /any x 0,12 €/m ³)	180,00
Total pagament anual d'una hectàrea de reg de suport	465,57 €/ha

Font: elaboració pròpia a partir de Proser, SA i Imacs, SL, *Proyecto del regadío y de la concentración parcelaria del Segarra-Garrigues*, maig de 2002, DARP-Regsa. Els regants encara no s'han trobat amb aquests números, que faran desistir més d'un. En qualsevol cas, la viabilitat econòmica de la transformació en regadiu es veu encara molt més condicionada pel preu del metre cúbic d'aigua que no per la mateixa inversió inicial.

Quadre 10

Valoració de l'interès econòmic, social i ambiental de les alternatives de conreu en regadiu								
	Cereal	Farratge	Fruita dolça	Verdura	Fruits secs	Olivera	Vinya	Conreu forestal
Expectatives de la demanda								
Creixement consum interior	2	2	3	3	3	2	2	3
Creixement consum exterior	3	3	3	3	3	4	2	3
Aparició de nous segments	2	2	4	4	4	3	3	3
Política agrària								
Evolució del proteccionisme	2	1	3	4	4	1	2	4
Evolució de restriccions productives	3	3	3	5	3	4	2	5
Expectatives de mercat	12	11	16	19	17	14	11	18
Rendes de situació								
Situació geoestratègica	3	3	2	3	4	4	4	2
Costos productius inferiors	2	2	3	3	3	3	3	2
Volum productiu de la zona	3	3	4	1	3	3	2	1
Qualitat i diferenciació								
Producció de qualitat	2	3	3	2	4	4	4	2
Comercialització de la qualitat	2	3	2	2	2	2	4	2
Delimitació geogràfica	3	4	4	3	3	4	3	2
Organització comercial								
Concertació mercat d'origen	3	4	2	2	4	2	2	3
Implantació agroindustrial	4	4	3	1	3	3	3	2
Presència exportadora	2	3	3	2	3	4	3	1
Avantatges comercials en origen	24	29	26	19	29	29	28	17
Adaptació agronòmica								
Adaptació a les condicions locals	3	4	4	2	3	4	3	2
Resistència als riscos naturals	4	4	2	3	2	1	4	4
Baix consum d'aigua	2	2	2	2	4	4	4	2
Adaptació de les estructures agràries locals								
Superfície per explotació	2	2	3	4	2	2	2	1
Formació tecnicoeconòmica	3	3	3	2	3	3	3	2

(Continua)

Quadre 10 (continuació)

Valoració de l'interès econòmic, social i ambiental de les alternatives de conreu en regadiu								
	Cereal	Farratge	Fruita dolça	Verdura	Fruits secs	Olivera	Vinya	Conreu forestal
Parcel·lació d'infraestructures	2	2	3	4	3	3	3	2
Renovació de l'aparell productiu	3	3	3	2	2	2	3	3
Disponibilitat de mà d'obra	4	4	2	2	2	2	2	4
Adaptació a les estructures locals	23	24	22	21	21	21	24	20
Limitacions econòmiques del conreu								
Inversions en immobilitzat	4	4	2	3	2	2	2	1
Termini de recuperació	4	4	2	4	2	2	2	1
Inversions en maquinària	2	2	2	4	4	4	3	5
Inversió en circulant	4	4	2	2	3	4	3	5
Rendes obtingudes								
Rendes per unitat de superfície	2	2	4	5	3	3	3	1
Rendes per mà d'obra	4	4	4	4	2	2	2	2
Rendes / capital circulant	2	2	2	2	4	4	3	3
Valoració de costos i resultats	22	22	18	24	20	21	18	18
Desenvolupament local								
Consolidació de la població agrària	1	2	4	4	3	4	3	1
Augment de la renda agrària	2	3	4	4	3	4	3	1
Desenvolupament d'altres sectors	2	3	4	4	3	4	3	2
Adaptació mediambiental								
Absència d'impacte ambiental	2	3	2	2	4	4	3	4
Compatibilitat amb els ecosistemes naturals	2	3	2	2	4	4	4	4
Contribució al desenvolupament local	9	14	16	16	17	20	16	12
Valoració global	90	100	98	99	104	105	97	85

Font: elaboració pròpia. Valoració d'1 a 4, de menys a més interès. El quadre, que mereixeria una extensa explicació, posa de relleu la gran diversitat d'aspectes que incideixen en la valoració d'una alternativa de cultius. Els subtotals i totals representen també una primera aproximació sense afany conclouent.

Tot plegat, mentre la part del regadiu de suport no presenta cap dubte quant a la seva viabilitat econòmica, la part del regadiu de transformació que constitueix el justificatiu històric del canal ha d'encarar un seguit de situacions que requereixen canvis significatius en la concepció del regadiu. Les reflexions podrien servir per al conjunt dels regadius del país i han estat desenvolupades en altres treballs (I. Aldomà, 2008). En el cas del canal Segarra-Garrigues es poden destacar un conjunt d'aspectes que es detallen en el quadre 11:

- En la mesura en què un preu de l'aigua elevat condiona la rendibilitat del cultiu, és previsible que els operadors es decantin cap a usos més eficients, que no volen dir els de més consum;

això quan no es doni el cas que els propietaris renunciïn al regadiu, fet que també pot ser molt freqüent.

- El resultat final d'un territori mosaic amb una varietat de produccions i usos molt més acusada que la dels regadius històrics actuals no solament esdevé la sortida lògica a les condicions del projecte dels mercats agraris, sinó que resulta també la més oportuna des d'un punt de vista de preservació del medi ambient i del patrimoni cultural dels secans actuals.

En aquestes circumstàncies, i tenint en compte que les noves tecnologies permeten portar el reg a les oliveres de la Granadella i el seu entorn amb aigües del

riu Ebre salvant un desnivell de prop de 500 metres, no té gaire sentit deixar sense possibilitats de regar els secans contigus al canal Segarra-Garrigues situats al sud de les Garrigues, ni els que hi ha més enllà, a l'Urgell i la mateixa Segarra, els quals se situen, com a molt, uns 200 metres per damunt de la cota del canal. Per aquest motiu es pot plantejar una reformulació del projecte de regadiu sobre la base d'un seguit de punts per destacar:

- De la mateixa manera que l'aprofitament de les reserves de Rialb preveu l'aportació d'aigua de boca al conjunt de poblacions de la plana situades dins la conca de l'Ebre, cal preveure també les possibilitats que ofereix l'aigua del canal Segarra-Garrigues per al regadiu d'aquestes àrees. No és sinó la conseqüència lògica d'obrir l'aigua al desenvolupament del conjunt del territori abans exposada.
- La força dels fets, segurament, farà possible (i al mateix temps justificarà) aquesta extensió territorial sense necessitat de gaires canvis en el plantejament actual del regadiu, perquè és previsible que moltes propietats no aprofitin l'aigua i l'extensió regada final pugui acabar sent la mateixa, però més repartida pel territori. En qualsevol cas i com a simple reconeixement de drets teòrics d'aigua, es pot establir una mitjana de 3.500 m³/ha per al conjunt del territori regable. Aquest dret només seria operatiu de fet si se superés aquest llindar de demanda per al conjunt de la zona regable, si no es compensaria entre comunitats de regants i entre propietaris d'aquestes comunitats.
- Tot i que els recursos hídrics siguin escassos, no es pot tancar la possibilitat d'aprofitaments que signifiquen un consum intensiu d'aigua, de fins a 10.000 m³/ha, en la mesura que aquests usos facin front als costos corresponents i tenint en compte que siguin les mateixes explotacions les que dins el sostre màxim de 3.500 m³/ha esmentat el distribueixin, segons el seu propi criteri i necessitats, entre produccions més o menys consumidores d'aigua.
- Encara que l'assignació del recurs vingui donada de fet pel preu de l'aigua, cal, naturalment, preveure una dotació per al disseny de les infraestructures de regadiu, que hauria de permetre assolir els 6.500 m³/ha a peu de finca al marge dret del canal, tal com figura en el projecte actual, i els 3.500 m³/ha al marge esquerre.
- Malgrat que determinades àrees del canal són les que permeten obtenir la màxima rendibilitat de l'aigua consumida, cal vetllar perquè no es produeixi un acaparament del recurs i que aquest recurs serveixi per al desenvolupament general del territori, a través de possibles bonificacions sobre preus de l'aigua, el volum consumit i opcions per a altres usos.
- En funció dels contrastos del potencial agroecològic de les àrees per irrigar, molt probablement sigui difícil en algunes d'aquestes àrees (particularment les situades al nord de Tàrraga) trobar alternatives de conreu en regadiu prou rendibles i, en aquest sentit, cal reforçar altres possibles usos de l'aigua i mesures de reequilibri en aquestes zones.

En la mesura que les condicions agroambientals i el plànol parcel·lari de les terres que ha d'irrigar el canal Segarra-Garrigues representen una oportunitat d'expansió i nova riquesa per a les explotacions agràries situades en els actuals regadius de Ponent (del canal d'Urgell o dels regadius històrics del Baix Segre), cal preveure que a mitjà o llarg termini es faci un ús territorialment indistint dels drets lligats a la superfície o de la capacitat d'irrigació. Aquesta evolució justifica i reforça el model de regulació i gestió del recurs proposat, al qual caldrà anar afegint elements de gestió per constituir un autèntic mercat de l'aigua que en principi abastaria tot el marge esquerre del riu Segre.

- A banda de tenir en compte els costos generals del sistema i d'introduir variacions com els costos energètics, el preu de l'aigua que paguin els consumidors usuaris s'haurà de modular anualment d'acord amb el volum consumit, total i/o per uni-

Quadre 11

Adaptar el projecte a les necessitats de la pagesia dels nous temps		
Objectius	Línies d'actuació	Resultats complementaris
Aprofitar el potencial d'irrigació de tot el territori	Eliminar les diferències de dotacions entre regadiu de transformació i regadiu de suport (com a molt, mantenir diferències degudes als costos de la pressió). Preveure una dotació mitjana general de 3,500 m ³ /ha (que no pressuposa drets sobre aigua).	Adaptar-se a una demanda d'aigua de reg condicionada pel preu de l'aigua i la rendibilitat agrària (els drets ja no serveixen). Disminuir la pressió ambiental deguda a la transformació i fer viables les ZEPA per a aus estètiques.
Apostar per conreus que permeten un alt valor afegit amb la dotació d'aigua (agricultura mediterrània i rendibilitat del m ³)	Apostar per consolidar les produccions mediterrànies característiques de la zona (olivera, ametlla i fruits secs, vinya). Desenvolupar l'hortofructicultura en els dos vessants, l'agroindustrial i de produccions diferenciades i de qualitat.	Estalviar en els consums agrícoles d'aigua. Afavorir un territori agrícola en mosaic, que preservi els valors mediambientals i paisatgístics (estalvis reals en benefici de la producció integrada i ecològica). Encaixar la modernització de l'Urgell amb els nous regadius del Segarra-Garrigues.

Font: elaboració pròpia.

tat de superfície, seguint les directives generals en matèria d'aigües.

- En la mesura que es tracta d'administrar un recurs escàs que té unes variacions anuals importants, cal pensar en un règim de preferències que asseguri els rendiments mínims i la viabilitat futura dels conreus i afavoreixi els conreus que fan un consum més eficient de l'aigua. En aquest sentit, els regadius actuals ofereixen ja una experiència de gestió.
- Cal anar actuant en previsió d'aquestes circumstàncies i disposar de les institucions i capacitats de gestió que siguin necessàries a partir d'un organisme com la Comunitat General d'Usuaris, que asseguri la participació dels afectats.

Ateses les limitacions d'aigua disponible, el preu elevat de l'aigua, el valor patrimonial del territori per irrigar i l'objectiu econòmic i social del projecte, seria un error estratègic de primera magnitud xifrar el futur de l'àrea regable en els conreus extensius de regadiu i no encarar des d'ara el vessant agrícola del projecte cap a un escenari més obert, on haurien de tenir un interès especial l'hortofructicultura i altres produccions d'alt valor afegit que aprofitin bé tot el potencial agroambiental del territori.

7

Regadiu, per a qui? Factories agràries o explotacions familiars

L'aportació d'aigua als secans representa una oportunitat evident d'augment de la producció agrícola de tot el territori, fet que ha de repercutir directament en les indústries agràries que transformen i comercialitzen les produccions i indirectament en els serveis a l'agricultura i els diversos sectors econòmics locals. Ara bé, si el gran volum d'inversió pública que representa el canal i la transformació en regadiu s'ha de justificar pel desenvolupament de les explotacions agràries i la fixació de la població i l'activitat agrària en el territori, el balanç pot ser decebedor, perquè la situació de les estructures agràries està canviant radicalment de fa uns anys (I. Aldomà, 2004).

- L'augment de producció no ha de significar necessàriament un augment de l'ocupació en el sector agrari, perquè en el procés de rendes decreixents i guanys de productivitat que es viu des dels anys cinquanta del segle passat desapareix el lligam entre les dues variables.
- La posada en regadiu beneficia propietaris, que poden coincidir o no amb explotacions agràries, de

Quadre 12

Variables agràries de l'àrea coberta pel canal Segarra-Garrigues segons el grau d'incidència municipal del reg					
	Total de municipis	Total explotacions agràries	Explotacions grans (>19.200 € MBT)*	Mitjana d'hectàrees de conreu per explotació	% explotacions ramaderes
Municipis que ja reguen part del terme	14	3.329	1.230	15,1	18,4
Passaran de secà a reg de transformació	25	2.531	901	24,3	21,1
Passaran de secà a reg de suport	14	1.394	284	16,6	13,3
Municipis amb poca incidència	14	2.546	1.069	13,9	21,8
Municipis de Lleida no afectats	82	9.028	4.010	18,0	26,9
Total de les comarques de Lleida	149	18.828	7.494	17,7	22,9

* Explotacions que tenen un marge brut estàndard total superior a 16 unitats de dimensió econòmica, 19.200 €. Font: cens agrari de 1999.

manera que les mesures de política d'estructures, que fins ara no han estat previstes, esdevenen molt importants si es vol afavorir l'activitat econòmica, perquè aquesta activitat rau en les explotacions agràries i no en els càlculs dels propietaris.

- En la mesura que s'hagin d'encarar inversions inicials més elevades (pels costos generals i pels costos de transformació de la mateixa finca), més elevat és l'efecte d'expulsió del sector de les explotacions agràries actualment existents amb més problemes de viabilitat, de manera que és previsible que continui la disminució del nombre d'explotacions.
- Al costat d'explotacions beneficiàries que ja reguen i es localitzen en nuclis dels regadius històrics, el canal ha de beneficiar explotacions que només coneixen els conreus de secà i que són les que tindran les dificultats d'adaptació més grans, excepte si hi intervenen estratègies d'adaptació i mesures de suport importants.

Tot plegat, el regadiu no ha de canviar sinó que ha d'accentuar la tendència a la constitució d'explotacions agràries més grans i basades en la feina assalariada, les quals acostumen a estar també molt vinculades a la transformació i comercialització dels productes. Aquests canvis mereixen una valoració positiva pel fet que van en la direcció de la "modernització" del sector agrari que toca als temps actuals; però aquesta valora-

ció no pot obviar que l'agricultura familiar de l'àrea no en sortirà gaire ben parada. Sense dinàmiques associatives en l'àmbit de la transformació i comercialització, sense un mínim d'instrument de control del mercat de la terra i sense un incís en produccions de més valor afegit (que en res preveu el projecte), poca cosa té a fer l'explotació familiar i poca serà la incidència social del projecte.

A banda dels dubtes "polítics" que planteja la realització d'una inversió pública tan gran amb uns efectes socials tan minsos i discutibles, descartar l'explotació familiar del projecte pot comportar efectes socioeconòmics gens positius per al desenvolupament agrari de l'àrea; perquè moltes explotacions familiars adquireixen i poden adquirir dimensions productives més grans, perquè les explotacions familiars donen avui en dia la pauta de l'agricultura de qualitat, perquè l'agricultura familiar encaixa perfectament en la multifuncionalitat dels espais agraris, perquè el sector agrari és un sector de futur obert també a la incorporació d'emprenedors d'altres sectors...

Per tot plegat, molts pagesos han descobert també la pertinença de les propostes del Manifest de Vallbona, ara Compromís per Lleida. En el quadre 13 es planteja un univers esquemàtic de mesures d'acompanyament de la transformació agrària perquè el canal no sigui únicament un projecte hidràulic, que reforci només el poder de les grans factories vegetals, sinó també un projecte de transformació agrària que asse-

Quadre 13

Respectar les funcions socials dels nous regadius i adaptar-se a les necessitats de la pagesia dels nous temps		
Objectius	Línies d'actuació	Resultats complementaris
Mantenir l'explotació agrària familiar (actuacions estructurals, banc de terres)	Introduir instruments d'intervenció en el mercat de terres per facilitar l'accés dels pagesos (tipus banc de terres). Mantenir una representació i gestió transparents en organismes de promoció. Estimular projectes cooperatius i associatius exemplars.	Consolidar la població resident en els nuclis petits. Assolir major presència humana i capacitats de gestió dels territoris agraris.
Assegurar el dinamisme agrari de la zona (base forçosa i forçosa) (agroindustrial)	Crear institucions mixtes (administració, universitat, empreses) de recerca, experimentació i difusió d'innovacions o implicar-les. Aconseguir la imbricació del projecte amb les institucions de promoció econòmica local.	Assegurar l'expansió de l'agroindústria local i atreure nous agents industrials. Reforçar les dinàmiques urbanes locals.

Font: elaboració pròpia.

guri la diversitat, riquesa i oportunitats de la gent que avui viu en el territori.

8

Bibliografia

AGÈNCIA CATALANA DE L'AIGUA (2002). *Estudi de caracterització i prospectiva de les demandes d'aigua a les conques internes de Catalunya i a les conques catalanes de l'Ebre. Conques catalanes de l'Ebre*. Barcelona: Agència Catalana de l'Aigua.

ALDOMÀ, I. (2004). *Evolució de les estructures de la producció agrària a Catalunya: cens agrari 1989-1999*. Barcelona: Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca.

ALDOMÀ, I. (2005). "Per un canal Segarra-Garrigues per al segle XXI. A propòsit d'unes jornades i de les noves polítiques de l'aigua". *Revista de geografia*, núm. 4, pàg. 105-121.

ALDOMÀ, I. (2006). *Un canal Segarra-Garrigues per al segle XXI. Ponències presentades a les jornades celebrades entre gener-abril de 2005*. Lleida: Pagès editors.

ALDOMÀ, I. (2007). *Lleida, compromís de futur*. Lleida: Diari Segre, SL.

ALDOMÀ, I. (2008). "Economic assessment of water in Mediterranean regions (Irrigation systems in Catalonia)". Ponència al Congrés Water Scarcity and Management under Mediterranean Climate, novembre de 2008, Girona.

ARROJO AGUDO, P. (coord.) (2001). *El Plan Hidrológico Nacional a debate*. Bilbao: Bakeaz, Fundación Nueva Cultura del Agua.

ARROJO AGUDO, P. (coord.) (2004). *El agua en España. Propuestas de futuro*. Madrid: Ediciones del Oriente y del Mediterráneo.

CASTILLO, J.M. (coord.) (2002). *El Plan Hidrológico Nacional desde el sur*. Granada: Editorial Comares.

CONFEDERACIÓN HIDROGRÁFICA DEL EBRO (1996). *Plan hidrológico de la cuenca del Ebro*. BOE, de 16 de setembre de 1999.

CONFEDERACIÓN HIDROGRÁFICA DEL EBRO (2004). *El estado químico de las aguas subterráneas en la cuenca del Ebro*. Saragossa: Confederación Hidrográfica del Ebro.

DÍAZ, L. (2002). *Las políticas hídricas catalanas (1980-2000): los agricultores de Lérida y el gobierno del agua*. Tesis doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona.

ESTEBAN, A.; PRATS, N. (2006). *Alternativas para la gestión del agua en Cataluña. Una visión desde la perspectiva de la nueva cultura del agua*. Bilbao: Bakeaz, Fundación Nueva Cultura del Agua.

FERNÁNDEZ COMUÑAS, J.; ARROJO AGUDO, P. (2000). *Biscarrués - Mallos de Riglos. Inundación o modernización*. Saragossa: Egido Editorial.

Les propostes del Manifest de Vallbona. Un canal Segarra-Garrigues per construir un país equilibrat. Lleida: Pagès editors, 2007.

MIGUÉLEZ MIGUÉLEZ, E. i altres (2003). *Uso y gestión del agua en Aragón*. Saragossa: Consejo Económico y Social de Aragón.

RIEGOS DE NAVARRA, S.A. (2004). *I Foro Valdezarbe. Agroindustria y regadíos del Canal de Navarra*. Pamplona: Gobierno de Navarra.

RUF, T. (2000). "Du passage d'une gestion par l'offre en eau à une gestion par la demande sociale". *Territoires en mutation*, núm. 7. Número temàtic: *Approches sociales de l'irrigation et de la gestion collective de l'eau*. Montpellier: CNRS.